

особливості відповідних освітніх компонентів, а також створювати можливості для їхньої участі в освітніх та виховних процесах у формах, визначених законодавством.

Під час викладання таких курсів доцільно враховувати міжпредметні та міжгалузеві зв'язки, пов'язуючи їхній зміст із питаннями громадянської освіти, культури, історії, здоров'я, безпеки, соціальної відповідальності та особистісного розвитку.

З огляду на важливість педагогіки партнерства доцільним є проведення виховних заходів, тематичних зустрічей і дискусій за участю здобувачів освіти, їхніх батьків або інших законних представників, педагогічних працівників, а за потреби — практичних психологів та соціальних педагогів. Такі заходи мають сприяти розвитку діалогу, взаємоповаги, відповідального ставлення до себе та інших, а також формуванню безпечного й інклюзивного освітнього середовища.

Використання медіаресурсів з метою навчання та виховання здобувачів освіти дозволяє розширити педагогічні можливості педагогів. Пропонуємо інтернет-ресурси, які стануть у пригоді для використання в освітньому процесі: [Цінності](#), [Слово вчителю](#),

Громадянська та історична освітня галузь

Громадянська та історична освітня галузь формує в учнівства здатність критично мислити, розуміти історичні процеси, протистояти дезінформації та брати участь у суспільному житті. В умовах війни ця роль лишається пріоритетною: викладання історії та громадянської освіти має зміцнювати громадянську позицію, критичне мислення й національну суб'єктність, а не зводитися до накопичення фактів.

Окрім чинних Державного стандарту базової середньої освіти, Типових освітніх програм і модельних навчальних програм, у 2026/2027 навчальному році варто зважати на такі документи:

Національна пам'ять

— Закон України «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу» від 21.08.2025 № 4579-IX, чинний з 1 січня 2026 року — вперше на рівні закону закріплює терміни «національна пам'ять», «війна за Незалежність України», «історична антиукраїнська пропаганда», «злочини проти Українського народу», дає юридичне визначення «рашизму», встановлює перелік загальнонаціональних місць пам'яті та зобов'язує заклади освіти включати питання збереження національної пам'яті в освітній процес. Текст закону: zakon.rada.gov.ua/laws/show/4579-20.

— Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13.12.2022 № 2834-IX: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20.

— Державна цільова соціальна програма з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року, затверджена постановою КМУ від 30.07.2024 № 864: zakon.rada.gov.ua/laws/card/864-2024-п. Саме ця програма нині є чинною рамкою національно-патріотичного виховання — попередня Стратегія національно-патріотичного виховання (указ Президента № 286/2019) утратила чинність у вересні 2024 року.

Концептуальні засади галузі (два різні документи, які варто розрізняти)

- Концептуальні засади реформування історичної освіти в системі загальної середньої освіти, затверджені наказом МОН від 30.07.2024 № 1072, — визначають довгострокові орієнтири реформи саме курсу історії (україноцентричний інтегрований курс, профільні історичні курси у старшій школі тощо). Не вносять змін до чинних наказів, модельних програм і підручників, а окреслюють напрям подальшого реформування. Текст: zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1072729-24.

- Концептуальні засади освітніх галузей та дорожня карта їх реалізації на 2025–2030 роки, затверджені наказом МОН від 20.08.2025 № 1163, — охоплюють усі освітні галузі НУШ, зокрема окремий розділ щодо громадянської та історичної освітньої галузі: визначають групи результатів навчання, наративні рамки та орієнтири добору змісту (докладніше — розділ 6 цих рекомендацій). Матеріали наказу: osvita.ua/legislation/Ser_osv/95248.

Незалежно від обраної програми матеріал з історії України варто викладати, пов'язуючи його зі всесвітньою історією та дотримуючись україноцентричного підходу. Актуальні виклики, які має враховувати вчитель/вчителька:

інформаційна війна — протидія інформаційній війні передбачає розвиток критичного мислення для ідентифікації маніпулятивних матеріалів у соціальних мережах та псевдоісторичному контенті;

війна пам'яті — протидія загрозам у сфері пам'яті — полягає в критичному перегляді української історії та усуненні з неї імперських і колоніальних наративів.;

україноцентричний підхід — Застосування україноцентричного підходу передбачає оцінку та інтерпретацію глобальних процесів через призму національних інтересів і суб'єктності України;

переобтяження фактами — Оптимізація інформаційного навантаження передбачає зміщення акценту з всеохопного запам'ятовування фактів на формування умінь аналізу, порівняння та рефлексії.

Для 7–8 класів залишаються актуальними, зокрема, такі змістові акценти: недопустимість ототожнення «Русі» й «Росії»; сучасний погляд на добу Володимира і Ярослава як на період зрілої києворуської держави Русі-України та її місце в європейському історичному процесі; висвітлення середньовічної й

ранньомодерної історії України (Люблінська та Берестейська унії, козацтво, Національна революція середини XVII ст., міжетнічні відносини) як невіддільної частини загальноєвропейських процесів; ранньомодерна доба Європи — Реформація, наукова революція, гуманізм і його межі — як контекст, у якому розвивалася Україна.

Актуальні у 2026/2027 навчальному році теми: довіра й горизонтальні зв'язки; правове поле під час війни (права дитини в надзвичайних ситуаціях, етичні дилеми); цифрове громадянство (поведінка в мережі, протидія мові ворожнечі й булінгу, ШІ та права); психоемоційна стійкість і громадянська участь.

2026/2027 рік — завершальний етап базової середньої освіти для першого покоління, що навчається за Державним стандартом базової середньої освіти. Предмети галузі мають подвійну функцію: забезпечити обов'язкові результати навчання й слугувати містком до свідомого вибору профілю або професії. Пріоритет — дослідницький і діяльнісний підхід (дебати, кейси, моделювання суспільних процесів), а не трансляція готових знань.

Для галузі у 9 класі встановлено діапазон навчального навантаження: мінімум 2 год/тиждень, максимум 3 год (правознавство — обов'язковий компонент саме в 9 класі). Мінімальну кількість годин (2) можна розподілити одним із трьох варіантів:

— Варіант I — інтегрований курс історії та громадянської освіти (1,5 год) + правознавство (0,5 год);

— Варіант II — історія України (0,5 год) + всесвітня історія (0,5 год) + громадянська освіта (0,5 год) + правознавство (0,5 год);

— Варіант III — інтегрований курс історії (1 год) + громадянська освіта (0,5 год) + правознавство (0,5 год).

Щодо варіанта II — застереження. Концептуальні засади освітніх галузей (наказ МОН № 1163, Принцип 4) прямо не рекомендують викладати малогадинні курси по 0,5 год/тиждень протягом усього навчального року: це заважає послідовному розвитку компетентностей і не дає змоги сфокусовано опрацьовувати складні теми. Рациональніше ущільнити варіант II по семестрах, зберігши річний обсяг годин: наприклад, у I семестрі — історія України (1 год) і громадянська освіта (1 год), у II семестрі — всесвітня історія (1 год) і правознавство (1 год). Якщо заклад не готовий до семестрового блокування, варто прямо позначити цей ризик в освітній програмі й надавати перевагу варіантам I або III.

Під час визначення кількості годин рекомендуємо орієнтуватися на максимальний показник для галузі (3 год/тиждень) коштом годин перерозподілу (для 9 класу — 6,5 год), що дає змогу посилити історію, громадянську освіту або правознавство відповідно до потреб школи. Заклад освіти самостійно обирає варіант і фіксує його в освітній програмі,

затвердженій педагогічною радою, а також самостійно обирає одну модельну навчальну програму з переліку тих, що мають чинний гриф «Рекомендовано», для кожного предмета.

Історія. Зміст охоплює «довге ХІХ століття» (орієнтовно 1789–1914), від початку Французької революції до Першої світової війни. Курс вибудовується навколо наскрізних процесів — модернізації, індустріалізації, урбанізації, формування модерних націй — а не механічного відтворення хронології.

Методологічне ядро — україноцентричний підхід: увага до українського національного відродження й громадського руху як самостійного європейського явища, деконструкція імперських наративів («об'єднання земель», «цивілізаційна місія», «захист населення») з розкриттям реальних наслідків імперської політики.

Наративний баланс. Концептуальні засади галузі пропонують для змісту історії три наративні рамки — Тяглисть української ідеї, Єдність як запорука успіху, Багатовимірність українського історичного досвіду (Україна як європейський суб'єкт). Для «довгого ХІХ століття» варто утримувати баланс усіх трьох, а не розкривати лише тяглисть/національне відродження. Приклади, які додатково не потребують годин, а вписуються в наявний змістовий блок:

Наратив «Єдність»: Кирило-Мефодіївське братство як консолідація різних соціальних верств; Революція 1848 р. у Галичині; підприємницький клас (Терещенки, Харитоненки, Яхненки) як приклад консолідації ресурсів на культурні й освітні проєкти; контрапункт — відсутність єдиної стратегії між українськими політичними течіями як приклад ціни роз'єднаності;

Наратив «Багатовимірність»: М. Драгоманов та інтеграція ідей європейського соціалізму в український інтелектуальний простір; українська культура доби модернізму (В. Винниченко, Леся Українка, М. Коцюбинський) у контексті західного романтизму, реалізму й модернізму.

З огляду на гібридну й інформаційну війну рф пріоритет у методах навчання — джерелознавчий аналіз і медіаграмотність: робота з автентичними документами, візуальними джерелами, статистикою, картами. Для добору матеріалів корисні верифіковані ресурси Українського інституту національної пам'яті (uinpr.gov.ua) та Електронного архіву українського визвольного руху (avr.org.ua).

Для коригування прогалин без зупинки навчального процесу: диференційовані завдання трьох рівнів (репродуктивний / аналітичний / творчий) у межах поточної теми; відеоуроки ВШО для самостійного надолуження (lms.e-school.net.ua) зі звітом через Google Forms; консультаційні години за конкретними темами.

Громадянська освіта. Пріоритетна тематика: засади конституційного ладу, права людини й механізми їх захисту, місцеве самоврядування, правовий режим воєнного стану, цифрове громадянство. Національно-патріотичний акцент — усвідомлений зв'язок між правами й обов'язками громадянина та особистою відповідальністю за державу в умовах війни. Методи: дебати,

панельні дискусії, аналіз кейсів, симуляції громадських слухань і виборчих процедур. Корисні матеріали — платформа Ради Європи та методичні посібники Асоціації вчителів громадянської освіти (cea.weblium.site).

З нагоди 100-річчя від дня народження Богдана Гаврилишина (19.10.1926–2016) варто провести урок «Богдан Гаврилишин: урок відповідального лідерства для світу» — матеріали фонду його родини: bhfamily.org.

Правознавство. Обов'язковий саме в 9 класі компонент із практичною спрямованістю: основи теорії держави і права, конституційне законодавство, прикладні аспекти цивільного, трудового й адміністративного права. Нульова толерантність до корупції, колабораціонізму, державної зради; окрема увага — алгоритмам захисту прав людини в особливий період, зокрема правам внутрішньо переміщених осіб. Методика — детальний аналіз юридичних кейсів, робота з нормативно-правовими актами, імітаційні рольові ігри (навчальні судові процеси), зустрічі з практикуючими фахівцями. Питання міжнародного гуманітарного права (МГП) можна викладати на уроках історії, правознавства чи громадянської освіти. Навчальна програма курсу за вибором «Вивчаючи міжнародне гуманітарне право» для 10–12 класів, навчально-методичний посібник і онлайн-курс — на сайтах МОН (mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/mizhnarodne-humanitarne-pravo) і Гельсінської спілки з прав людини (helsinki.org.ua).

Під час підготовки до уроку вчитель або вчителька може звертатися до інструментів на основі штучного інтелекту, щоб структурувати матеріал уроку, отримати кілька варіантів завдань різного рівня складності, згенерувати таблиці, інфографіку чи зображення. ШІ має працювати під контролем людини. Щоб уникнути фактичних помилок, радимо завантажувати до проєкту конкретні верифіковані джерела й встановлювати вимогу спиратися лише на них. Після генерування текст варто уважно перечитати й за потреби відредагувати — відповідальність за зміст матеріалу залишається за вчителем чи вчителькою.

Кількість годин на тему й перерозподіл годин учитель/вчителька визначають самостійно, орієнтуючись на академічну автономію; рекомендовано більше годин відводити на практичні роботи. Для учнів, які пропустили навчання чи тривалий час не вчилися за українськими програмами (зокрема діти за кордоном і на тимчасово окупованих територіях), можна використовувати модифіковану (скорочену) програму з історії України (наказ МОН № 701 від 26.05.2024).

Навчання «Історії України» і «Всесвітньої історії» може здійснюватися паралельно або послідовно; для ефективнішого розподілу часу навчальні програми пропонують синхронізувати їх — перехід можливий на початку навчального року або семестру, за таблицями синхронізації з програми або з доречними змінами.

Під час вивчення подій російсько-української війни рекомендуємо спиратися на юридичні визначення нового Закону про національну пам'ять (розділ 2) і на Заяву Верховної Ради України № 3078-IX від 02.05.2023 про засудження рашизму (zakon.rada.gov.ua/laws/show/3078-IX).

На уроках історії варто застосовувати методи розвитку критичного мислення (аналіз і порівняння джерел, формулювання суджень) та інтерактивні методи (рольові ігри, дебати, віртуальні екскурсії, мозковий штурм). Відеофрагменти — тривалістю не більше 7–10 хв, з обов'язковим переглядом педагогом заздалегідь і завданнями на осмислення побаченого.

Концептуальні засади освітніх галузей (наказ МОН № 1163) визначають для громадянської та історичної галузі не лише перелік результатів навчання, а й наративні рамки, крізь які варто добирати теми й матеріали на всіх рівнях — не тільки в 9 класі: Тяглість української ідеї, Єдність як запорука успіху, Багатовимірність українського історичного досвіду (Україна як європейський суб'єкт). Утримання балансу між трьома рамками — а не акцент лише на одній із них — самостійне методичне рішення вчителя чи вчительки під час календарно-тематичного планування.

Національна пам'ять і архіви

— Український інститут національної пам'яті — uinpr.gov.ua; Укрдержархів — archives.gov.ua; Електронний архів українського визвольного руху — avr.org.ua; Інститут історії України НАН України — history.org.ua.

Аналітика та медіаграмотність

— Локальна історія — localhistory.org.ua; Історична правда — istpravda.com.ua; ЛІКБЕЗ. Історичний фронт — likbez.org.ua.

Громадянська освіта

— Онлайн-підручник ГО «Нова Доба» — citizen.in.ua; платформа «Команда UA» — komanda.novadoba.org.ua; Демократична школа (тулбокс і онлайн-курси) — schools-for-democracy.org.

Міжнародне гуманітарне право — Матеріали Гельсінської спілки з прав людини — helsinki.org.ua. Розширені переліки посібників, відеоресурсів і youtube-каналів з попередніх методичних рекомендацій лишаються чинними та доступні в архіві рекомендацій — тут наведено лише ядро, щоб не дублювати вже наявний матеріал.

Пам'ятні дати 2026/2027 навчального року - це не обов'язковий до виконання план, а банк ідей для урізноманітнення навчального процесу. Жирним виділено офіційні пам'ятні дні, встановлені на державному рівні (законом, указами Президента чи постановами Верховної Ради). Решту дат — ювілеї, міжнародні дні, культурні й наукові дати — можна використовувати на розсуд учителя чи школи.

Вересень 2026	
1 вересня	День знань
2 вересня	30 років гривні (введена в обіг 02.09.1996)
5 вересня	Міжнародний день благодійності
8 вересня	Міжнародний день грамотності
12 вересня	День фізкультури і спорту, День українського кіно
15 вересня	Міжнародний день демократії
17 вересня	День рятувника
21 вересня	Міжнародний день миру
29 вересня	День пам'яті трагедії Бабиного Яру
29 вересня	100 років від заснування заповідника «Києво-Печерська Лавра»
30 вересня	Всеукраїнський день бібліотек
Жовтень 2026	
1 жовтня	День захисників і захисниць України
1 жовтня	День Українського козацтва
5 жовтня	День працівників освіти
19 жовтня	100 років від дня народження Богдана Гаврилишина (1926–2016)
27 жовтня	День української писемності та мови
28 жовтня	Міжнародний день анімації
Листопад 2026	
10 листопада	Всесвітній день науки
16 листопада	Міжнародний день толерантності
20 листопада	День захисту дітей
21 листопада	День Гідності та Свободи
28 листопада	День пам'яті жертв голодоморів
Грудень 2026	

1 грудня	День проведення загальнонаціонального референдуму щодо проголошення незалежності України
5 грудня	Міжнародний день волонтера
6 грудня	День Збройних Сил України
6 грудня	День святого Миколая
10 грудня	День прав людини
25 грудня	Різдво
Січень 2027	
10 січня	430 років Петру Могилі (1597–1647)
12 січня	120 років Сергію Корольову (1907–1966)
17 січня	День дітей-винахідників
22 січня	День Соборності України
29 січня	День пам'яті Героїв Крут
Лютий 2027	
9 лютого	День безпечного інтернету
11 лютого	Міжнародний день жінок і дівчат у науці
20 лютого	День Героїв Небесної Сотні
21 лютого	Міжнародний день рідної мови
24 лютого	Національний день молитви
25 лютого	140 років Лесю Курбасу
Березень 2027	
9–10 березня	Дні вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка
14 березня	День українського добровольця
27 березня	Година Землі
27 березня	Міжнародний день театру
Квітень 2027	
18 квітня	День довкілля

18 квітня	День пам'яток історії та культури України
22 квітня	Міжнародний день Землі
26 квітня	День пам'яті аварії на Чорнобильській АЕС
Травень 2027	
2 травня	Великдень
8 травня	День пам'яті та перемоги над нацизмом у Другій світовій війні
9 травня	День Європи
10 травня	День матері
15 травня	День сім'ї
15 травня	Міжнародний день захисту клімату
16 травня	210 років Миколі Костомарову (1817–1885)
17 травня	День пам'яті жертв політичних репресій
18 травня	День боротьби за права кримських татар / День вшанування пам'яті жертв геноциду кримськотатарського народу
20 травня	День вишиванки
21 травня	День міжнаціональної злагоди і культурного розмаїття
23 травня	День Героїв України

Мистецька освітня галузь

У 2026-2027 навчальному році учнівство розпочинає навчання в 9 класі за концепцією НУШ, що є завершальним роком другого циклу базової середньої освіти.

Навчання в основній школі здійснюватиметься відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти (ДСБСО), Типової освітньої програми для 5-9 класів загальної середньої освіти (наказ МОН України № 1120 від 09.08.2024) та модельних навчальних програм (МОН) інтегрованого курсу «Мистецтво» різних авторів/авторських колективів, які попередньо обрані закладами освіти і на основі яких учитель\ка розробляє власну навчальну програму із зазначенням послідовності вивчення тем, розподілу часу оптимально для певного класу.